

Skaberens trommeslager bekendtgør

»Talking drums« hos Akan-stammen i Ghana

Af dr. Simeon Asiama

De afrikanske »talende trommer« er fascinerende – men for de fleste vesterlændinge lidt af et mysterium. Her fortælles mysteriet bag, hvordan og hvornår Akanernes trommer »taler«, og hvad de »siger«.

Artiklens forfatter er professor ved Institute of African Studies ved University of Ghana, Legon, lige uden for Ghanas hovedstad Accra. Dr. Asiama er Akan, som er Ghanas største og mest dominerende stamme. Han har været gæsteprofessor ved amerikanske universiteter og har forelæst for de mange udenlandske gæster ved Legon universitetet, deriblandt artiklens oversætter, Christer Irgens-Møller, som besøgte Ghana i foråret 1985.

Jeg vil i denne artikel forklare mysteriet bag, hvordan og hvornår Akanernes talende trommer »taler«, og hvad de »siger«.

I mange afrikanske samfund dominerer slagtojsinstrumenter, og de finder sit stærkeste udtryk i de såkaldte membranofoner (trommer med trommeskind). Hos Akan-folket er intet instrument så udbredt og brugt som trommer. Akan-folket er det største af alle etniske grupper i Ghana både m.h.t. geografisk udbredelse og befolkningsstørrelse. Ulig andre instrumenter som fløjter f.eks. er trommer ikke instrumenter, som enkeltpersoner trakter efter at eje til egen underholdning. Som regel ejes de trommer, man finder hos Akan-folket, af fællesskabet og bruges til sammenkomster, hvor der danses, eller de tilhører en helligdom eller en høvding. Forskellige slags trommer identificeres med forskellige sociale grupper eller særlige lejligheder.

I gamle dage når der var krig, brugtes de talende trommer til at overbringe

meddelelser om sejr, nederlag, kaldte sammen til krigstogt etc. Nu bruges de ved høvdingernes hof, ved festivaller og vigtige nationale højtidere.

Det er disse *Atumpan trommer*, normalt kaldet *talende trommer*, artiklen handler om (se billedtekst; *red*). De anvendes både til kommunikation og i musikalske situationer til at akkompagnere dans.

Trommetalen og det talte sprog

For Ghaneserne er musik og tale til tider synonyme. I vokalmusik kan man f.eks. komme ud for at der skiftes fra sangstemme til talestemme på bestemte ord, fraser eller hele sætninger; endvidere er en blanding af tale og sang almindelig. Akan folkets sprog er ligesom en del andre afrikanske sprog tonalt. Hver stavelse har en distinkt og bestemt tone og enhver ændring af tonerne i et ord vil ændre dets mening eller gøre det uforståeligt. Tonehøjden er af stor vigtighed i det sproglige lydsy-

stem. Det kan ses af følgende eksempel, hvor to ord har de samme vokaler og konsonanter, og når intonationerne ændres, bliver ordets mening også ændret.

(´ = høj; ` = lav)
ɔ̀yéré = kone
ɔ̀yèrè = han strammer
m̀pàbòá = sko
m̀pàbóá = loppe

Enhver kommunikation ved hjælp af instrumentlyde er i Akan-sproget baseret på det talte sprog. Ifølge afrikansk opfattelse kan det instrumentale sprog kun opfattes som en form for tale. Akaneren siger, at trommen taler, når den spilles »talende«, for han oversætter eller fortolker dens lyde som tale snarere end som musik.

Det generelle princip bag forskellige afrikanske instrumenters »tale« findes i talesprogenes tonale karakter og i det faktum at instrumenterne reproducerer tonerne og antallet af stavelser i de en-

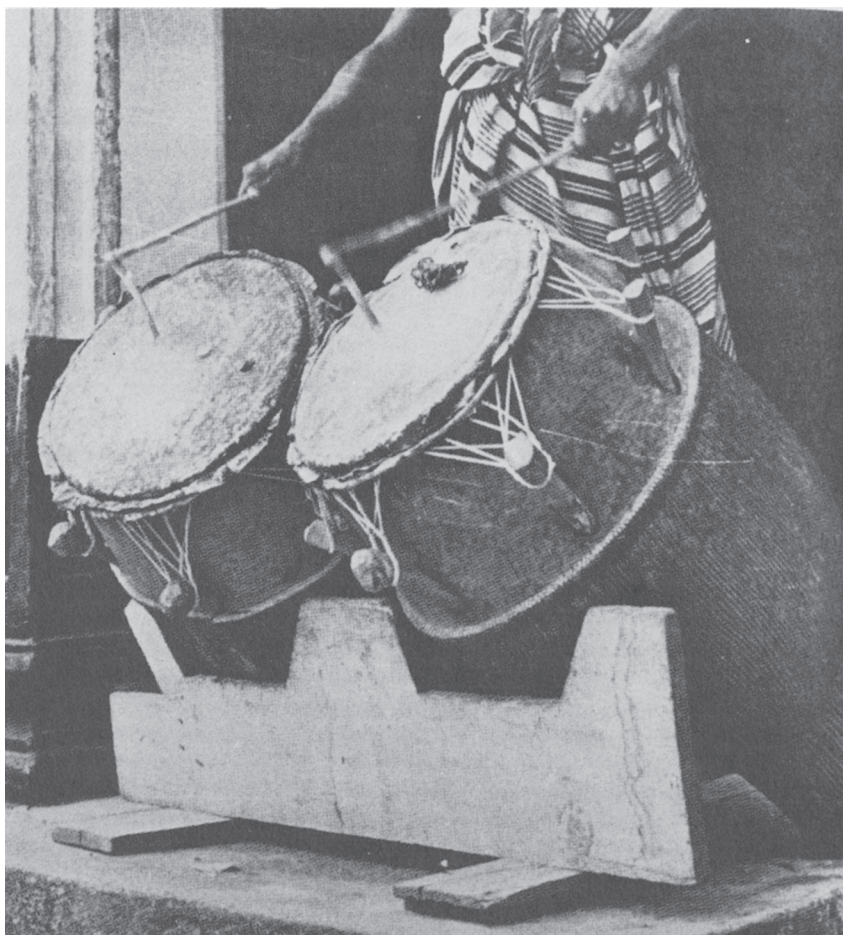
kelte ytringer. Det som instrumenterne overfører til lyd er en *abstraktion* af de talte sprogs ytringer. Der er derfor en tendens mod standardiserede meddelelser. Det er en fordel hvis en meddelelse kan indeholdes i lageret af udtryk som allerede er bekendte for lytteren. Da lydene fra de »talendé« instrumenter altid må fortolkes i talesproget, kan

en sætning som ikke indeholder noget velkendt ikke forstås umiddelbart. Derfor er bekendtgørelser og budskaber ikke blot standardiserede, men der er også et sæt af velkendte linier og enheder, som bruges som en del af et budskab. Disse enheder omfatter ord-sprog, andre kodede udsagn såvel som hilse-formler. Brugen af standardenhe-

der betyder også at man bruger et begrænset ordforråd. Trommetalens ordforråd er desuden omhyggeligt udvalgt fordi trommerne kun har to toner.

I Akan trommesproget tildeles en høj tone en fikseret tonehøjde på instrumentet og kan ikke ændre højde i forhold til sin position i den talte sætning. Da der kun er to trommer med

Atumpan trommer. Den dybe tromme til venstre for trommeslageren er her forsynet med raslemetal. – De fleste Akan trommer har et trommeskind i den ene ende og er åbne i den anden. Til denne gruppe hører atumpan trommerne (»talende trommer«), som denne artikel handler om. De anvendes både til kommunikation og til akkompagnement ved dans. De flaskeformede trommer, som spilles med to bøjede stikker, anvendes parvis og er stemt i ca. en kvints afstand. Trommerne skæres ud af et meget hårdt træ, der kaldes »Tweneboa« (minder om egetræ). Til skindet anvendes elefanthud eller huden af dværgantilope. Skindet holdes på plads af løkker, som er trukket ned om en række træagler. Når trommerne spilles står den mandlige, dybe, tromme til venstre, og den kvindelige til højre for trommeslageren.

hver sin tonehøjde, kan glide- eller midtertonere ikke frembringes.¹⁾ Den høje tone beholder sin højde i forhold til den dybe og lytteren må sammenfatte meningen ud fra den relative indbyrdes tonehøjde.

Trommeteksterne

Trommeteksterne bruges generelt i lokalsamfundet til at stimulere eller lede den sociale interaktion og sociale adfærd. Der findes advarselssignaler, alarmsignaler, sammenkaldelssignaler, tekster til hilsener ved bestemte lejligheder, og tekster der udtrykker sympati. Ved en audiens hos Akan stammen vil trommeslageren kommentere høvdingens bevægelser. Han spiller en linie, der kalder høvdingen til audiensen, en linie, der byder forsamlingen at rejse sig, når høvdingen nærmer sig, en der bebuder at høvdingen sætter sig, og en der fortæller høvdingen når det er på tide at hæve mødet etc.

Foruden signaler og budskaber, er der linier og tekster til anråbelse af guderne, bønner, ordsprog og lovtaler til bemærkelsesværdige enkeltpersoner, og de afdøde høvdinge af slægten.

For Akan stammen er naturen åndernes verden. Der findes en samling af tekster til anråbelse af ånderne – ånden i det træ, som trommen er lavet af, – skindet på trommen, og bestemte væsener og guder. En håndværker vil også bestræbe sig for at formilde ånden i et træ, før han fælder det, ved at udføre bestemte ritualer. (Der slås f.eks. et æg ud ved træets fod, *red.*) På samme måde vil Atumpan trommeslageren som indleder en ceremoni starte med at henvende sig til ånden i »Tweneboa«-træet, som trommen er lavet af:

Twènèbóà Kódùá
 òdómánkómá kýèrèmá sè
 Wámá nè hóméné só
 Wókòò bàabí à, brà
 Àkókó bòn ànòpà hémá
 Kýèrèmá bá dà nyàmé
 ànòpà tútútútútú
 Yèfré wó, wóbété
 (*Se udtalevejledning bagest*).

Ånd af Tweneboa
 Skaberens trommeslager bekendtgør
 (dette, at)
 han (ånden) er kommet for
 at genopstå
 (hvis) du er gået et andet sted hen,
 kom (tilbage)
 Som hanen der galer i daggrøet
 (Som) trommeslagerens barn
 der sover
 og vågner meget tidligt om morgenen
 kalder vi på Jer, og I vil høre.

En lignende påberåbelse henvender sig til »elefanten som knækker øksen« fordi skindet er af elefanthud. (Og huden kan være så tyk at den kan knække en økse. *red.*)

Store Elefant (Ånd af Elefanten)
 Elefant som knækker øksen
 Vi ser dig og bliver bange
 Skaberens trommeslager bekendtgør
 (at) han (ånden) er kommet
 for at genopstå
 som hanen der rejser sig for at
 gale i daggrøet

påkalder vi dig
 Vi lærer
 Lad os lære.

De guder der traditionelt æres af Akan folket er *Asase Yaa* (Moder Jord) og *Tweadumpon Nyame* (De ældste tiders Gud). Fornemmelsen af afhængighed af jorden er bevaret i trommesprogets poesi:

Àsàse Yàá, dàmí rífúa
 Àsàse nè dèté, yèdàn wò
 Yètè àsè à, yèdàn wò
 Yèwú à, yèdàn wò
 òdómánkómá kýèrèmá kýèrèmá sè
 Wámá nè hóméné só

Jord (født på en torsdag)² kondolerer
 Jord og støv, vi støtter os mod Jer
 Mens vi er levende, er vi
 afhængige af Jer
 Når vi dør, støtter vi os til Jer
 Skaberens trommeslager bekendtgør
 at han (ånden) er kommet for
 at genopstå.

Nogle af de tekster, der spilles på de talende trommer er lovprisninger af Gud.

Gud, som vi kan stole på
 Skaberen af altings Gud
 Fra tidernes morgen var du Gud
 Regnens Skaber, som skabte
 mørke og lys
 For dig er lys og mørke det samme
 Vi kender dig
 Vi beror på dig.

De talende trommer understreger også, at før den fysiske verden blev skabt, eksisterede der kun guddom, og at mennesket er underkastet Guds mægtige uendelighed.

Stien krydser floden
floden krydser stien
Hvem af dem er ældst?
Vi har lavet (skåret) stien
og mødte floden
Floden er fra for længe siden
den stammer fra domankoma (Gud)
Skaberen

En høvding holder en takketale til sin
stamme for deres ubøjelige støtte ved
følgende ord i de talende trommer:

Skaberens trommeslager siger:
Han ønsker Jer god morgen
Den almægtige (høvding) siger
Han takker Jer
(han) takker Jer.

I tilfælde af ulykke eller katastrofe af en
eller anden art (ildløs f.eks.) vil de ta-
lende trommer alarmere folk:

Múmǫ mmrá
Àséǹ ábà
Kùró réhýe
Mómmrá ñtém
Mómmrá bròbròbrò

Kom ud
Der er sket noget
En landsby brænder
Kom hurtigt
Kom (så) mange (som muligt).

Det er vigtigt at bemærke at alle tekster
udarbejdes indenfor de to toners be-
grænsning.

Ordsprog

Ordsprog bliver generelt brugt til cere-
monielle formål, f.eks. indsættelse af
en høvding, men de kan også bruges til
at udtrykke fornærmelser, til kondol-
ence eller til advarsler. Ordsprog kan
trommes på de talende trommer når
ordsproget anses for passende til den
enkelte situation og dets adresse. Talte
ordsprog ville normalt henvende sig til
en enkelt eller en mindre gruppe.
Trommede ordsprog vil derimod hen-
vende sig til en større gruppe menne-
sker eller til en enkelt i en situation,
hvor det er vigtigt at meddelelsen bliver
offentligt kendt. Her er et par eksemp-
ler.

Hvis en flod er stor,
overgår den da havet?

(Ingen flod, selvom den er stor, overgår
havet i størrelse og dybde. Dette ord-
sprog priser kongens majestæt og indi-
kerer at ingen er mægtigere end kon-
gen).

Tsetsefluen følger forgæves
efter skildpadden

(Tsetsefluen som er bærer af sovesyge
kan ikke bide en skildpadde pga dens
hårde skjold. Dette ordsprog advarer
ens fjender om det frugtesløse i deres
onde hensigter.)

Dværgantilopens hale er kort
men han kan vifte sig selv med den.

(Alle har en eller anden måde at
komme over sit handicap).

Nìm, nìm, nnìm

Jeg ved, jeg ved, jeg ved ingenting.

(Dem som hævder at vide alt ignorerer
en mængde ting. Det er en advarsel til
dem som altid praler med den lille vi-
den de har.)

Ved begravelser anvendes alle for-
mer for ceremoniel tromning. Atum-
pan trommerne reproducerer de essen-
tielle temaer fra klagesangenes digte,
mens de bebuder lejligheden med kon-
dolence, tilkendegivelser, budskaber
til slægtens aner og farvel til den af-
døde. Et populært er følgende:

Vi har gennem tiderne
set sorg
kondolence
Forfædre, husk os
Forfædre, send os noget
Kondolence(r)!

Direkte henvendelser

Mange af disse linier og tekster kan spilles ved sociale og rituelle lejligheder eller i tilfælde af ulykker. Men der er også musikalske situationer som tillader eller opfordrer til brugen af talende trommer, når man vil henvende sig til enkeltpersoner. Eller for at opmuntre eller ans pore dansere, for at kommentere en optræden eller simpelthen som underholdning at spille ordsprog eller andre reflekterende digte.

Her er en tekst, der lykønsker en danser:

Tillykke
Akosua Dampo (danserens navn)
Jeg giver dig lykønskninger
Du ved, hvordan det gøres
højre, venstre
Du gør det helt rent
Roligt, roligt, roligt
Tillykke

Trommeslageren spiller Atumpan-trommerne *henover* eller *ovenover* lyden af de to-tre andre trommer i orkestret.

Talende trommer i dag

Som et resultat af udviklingen har de talende trommer fundet vej til andre dele af det nationale liv. I Ghana idag bliver de talende trommer brugt på GBC (Ghana Broadcasting Corporation,

Ghanas nationale radio og TV) som kommunikationsmiddel. Signaturmelodien for nyhedsudsendelserne spilles på Atumpan-trommerne:

Ghana lyt, Ghana lyt.

Og i nogle skoler bruges trommerne i stedet for klokken, der ringer ud og ind:

Skaberens trommeslager siger
tiderne forandres (mens tiderne skifter)
Mennesket forandres også.

Idag er der ikke mange som umiddelbart forstår de talende trommer. At kende et ordsprog og at forstå det, er et andet problem for mange, specielt de unge. Situationen var anderledes for år tilbage, hvor trommesproget blev forstået af de indfødte som en del af deres liv.

Ikke desto mindre er de talende trommer dog ikke på vej til at blive blot

og bar historie: de fungerer stadig på alle niveauer af det sociale liv. Med den nationalistiske ånd der nu er ved at få tag i ungdommen, bliver kulturelle former energisk genoplivet. Der findes folk, der lærer og spiller trommeteksterne som signaler uden at kunne fortolke dem ord for ord. De bedste trommeslagere er imidlertid dem, som kender de tekster de spiller og derfor er i stand til at spille dem med følelse og klarhed i stilen.

Som konklusion må jeg fremhæve at trommesproget hos Akan-folket og hos andre af Ghanas og Afrikas stammer udelukkende er en traditionel kunstart. Anvendt skønsomt kan den bidrage til at gøre en lejlighed mere højtidelig eller mere morsom alt efter de referencer som den tillader folk at gøre.

1. Dette lader sig gøre på de trommer man almindeligvis opfatter som talende trommer, den nigerianske *dondon* eller *dunno*. Skindet kan frembringe både glidetoner og har et større register af fikserede tonehøjder. Den holdes mellem overarmen og kroppen, og v.h.j.a. et snoretræk kan skindet strammes ved at trommen klemmes ind mod kroppen.
2. I Ghana har man den skik, at man opkaldes efter den ugedag man er født på. Yao er navnet på et drengebarn der er født på en mandag. En pige hedder Yaa, og da man tror at jorden fødes på en torsdag, hedder Jorden Asasa Jao.

(oversættelse fra engelsk:
Christer Irgens-Møller)

Vejledning i udtale

kw	som den første lyd i det engelske »quick«	
tw	som »tj« og i ord som Twi og twa udtales »tjui« og »tjua«	
gy	stemt »dj« som i det engelske »judge«	
hy	»ssh«	
ky	»tj« som i det engelske »church«	
ɔ	en åben ly, en mellemting mellem o og å, som i »og så videre«	
ɛ	kort lyd »æ«	
ˈ	høj	} trommetegn
ˌ	lav	
ˈˌ	dobbeltslag	

Atumpan trommer, Ghana.

